

Munich Personal RePEc Archive

Loss of the quality of “insured person” due to deletion of data under Art. 5, para. 4, item 1 of the Social Insurance Code

,

(New Bulgarian University - Sofia)

2024

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/123805/>
MPRA Paper No. 123805, posted 20 Mar 2025 14:35 UTC

**ЗАГУБВАНЕ НА КАЧЕСТВОТО „ОСИГУРЕНО ЛИЦЕ“
ПОРАДИ ЗАЛИЧАВАНЕ НА ДАННИТЕ ПО ЧЛ. 5, АЛ. 4, Т.
1 ОТ КОДЕКСА ЗА СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ**

Ивайло Стайков

**LOSS OF THE QUALITY OF "INSURED PERSON" DUE TO
DELETION OF THE DATA UNDER ART. 5, PARA. 4, ITEM 1
OF THE SOCIAL INSURANCE CODE**

Ivaylo Staykov

***Abstract:** The article presents the controversial case law regarding the authority of the control bodies of the National Social Security Institute to issue mandatory instructions for the deletion of data under Art. 5, para. 4, item 1 of the Social Insurance Code. A proposal was made to issue an interpretative decision by the General Assembly of the collegiums of the Supreme Administrative Court.*

***Key words:** social insurance law, labour law, administrative control, insured person, case law, interpretative decision*

1. През пролетта на 2014 г. (ДВ, бр. 27 от 2014 г.) се създаде нов вид принудителна административна мярка за контролните органи на Инспекцията по труда – да дават задължителни предписания на работодателите или на упълномощените от тях лица за изпращане на уведомление за заличаване на изпратено преди това уведомление по чл. 62, ал. 3 КТ за сключен трудов договор, ако установят, че няма доказателства за

съществуване на трудово правоотношение (чл. 404, ал. 1, т. 11 КТ)¹. Тази принудителна административна мярка е от категорията на преустановителните – преустановяване на действието на нарушението на трудовото законодателство². Идеята на законодателя е противодействие срещу т. нар. „фиктивни“ (привидни) трудови договори и съответно „фиктивни“ трудови правоотношения. Изначалният проблем е в бланкетната редакция на основанието (и материалноправна предпоставка за законосъобразността на задължителното предписание) – „няма доказателства за съществуване на трудово правоотношение“.

От самото приемане и влизане в сила от началото на 2000 г. на Кодекса за социално осигуряване съществува правомощието на контролните органи на Националния осигурителен институт (НОИ) да дават задължителни предписания за спазване на разпоредбите по държавното обществено осигуряване и дейността, възложена на НОИ (чл. 108, ал. 1, т. 3 КСО)³. Въз основа на законовата делегация на чл. 108, ал. 3 КСО управителят на НОИ е издал Инstrukция № 1 от 3.04.2015 г. за реда и начина за осъществяване на контролно-ревизионна дейност от контролните органи на Националния осигурителен институт (обн., ДВ, бр. 28 от 2015 г., изм. и доп.). Разпоредбата на чл. 3, ал. 13 от Наредба № Н-8 от 29.12.2005 г. за съдържанието, сроковете, начина и реда за подаване и съхранение на данни от работодателите, осигурителите за осигурените при тях лица, както и от самоосигуряващите се лица (отм.), уреждаше правото на осигурителния

¹ Вж. **Лазаров, К.** Принудителни административни мерки. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1981, 30-44; **от него:** Принудителни административни мерки и контролът за спазване на трудовото законодателство. – В: Кодексът на труда в действие. С.: Профиздат, 1987, 216-219; Административно право, С.: Феня, 2000, 229-235; **Лазаров, К., Ив. Тодоров.** Административен процес. С.: Сиела, 2009, 238-269; **Костов, Д., Д. Хрусанов.** Административен процес на Република България. С.: 2001, 136-227; **Гогов, Д.** Относно предназначението на принудителните административни мерки. – Адвокатски преглед, 2013, № 4-5, 50-71; **Александров, А.** Практически проблеми на трудовото право, свързани с контрола за спазване и административнонаказателната отговорност за нарушения на трудовото законодателство. – Труд и право, XXV, 2016, № 11, 10-15; **Дичева, Т.** Основания за издаване на задължителни предписания от държавните контролни органи на Инспекцията по труда. – Труд и право, XXVII, 2018, № 7, 67-75.

² **Мръчков, В.** Трудово право. 10. изд. С.: Сиби, 2018, с. 957, с. 962.

³ **Мръчков, В.** – В: **Мръчков, В., Ат. Василев, Ил. Шотлеков, Ем. Мингов.** Коментар на Кодекса за задължително обществено осигуряване. С.: ИК „Труд и право“, 2000, 329-331.

орган НОИ при неизпълнено в срок, влязло в сила задължително предписание по чл. 108, ал. 1, т. 3 КСО за заличаване на данни, подадени с декларация образец № 1 за лицата по чл. 4, ал. 1, 3, 5, 7, 9 и 10 КСО, да заличи същите данни, като подаде декларация образец № 1 на електронен носител по реда на наредбата. След отмяната на този подзаконов нормативен акт, сега такова правомощие за заличаване на декларации образец № 1 или образец № 5, подадени за лицата по чл. 4 и 4а КСО, когато не е изпълнено в срок влязло в сила задължително предписание по чл. 108, ал. 1, т. 3 от КСО, е уредено в чл. 4, ал. 10, т. 4 от Наредба № Н-13 от 17.12.2019 г. за съдържанието, сроковете, начина и реда за подаване и съхранение на данни от работодателите, осигурителите за осигурените при тях лица, както и от самоосигуряващите се лица (обн., ДВ, бр. 1 от 2020 г., в сила от 3.01.2020 г., изм. и доп.)⁴.

В последните години, при упражняване на своите контролни правомощия относно установяване на вземанията на държавното обществено осигуряване (ДОО) за неправилно извършени осигурителни разходи, се създаде практика (административна и съдебна), която повдига някои принципни въпроси и възражения.

2. След извършени ревизии и проверки на осигурители, контролните органи на НОИ стигат до заключението, че през определен календарен период „осигурителят не е осъществявал дейност“, като в същото време той е осигурявал своите работници и служители. Последните в качеството си на осигурени лица, са получавали различни видове обезщетения по краткосрочното ДОО – за временна неработоспособност поради общо заболяване и приравнените към него осигурени социални рискове, майчинство и безработица. Поради дисквалифициране на вторичното

⁴ Относно принудителните административни мерки при нарушаване на осигурителното законодателство вж. **Мръчков, В.** Осигурително право. 7. изд. С.: Сиби, 2019, 482-485; **Средкова, Кр.** Осигурително право. 5. изд. С.: Сиби, 2016, 561-564.

правно качество „осигурено лице“ за определен времеви период, отпада основание за получаване на тези осигурителни обезщетения. Осигурителният орган издава разпореждания на основание чл. 114, ал. 3 КСО за възстановяване на добросъвестно получените парични обезщетения.

Такива казуси се срещат и по повод дългосрочното (пенсионно) осигуряване – изменение на пенсията на основание чл. 99, ал.1, т. 2, б. „д“ КСО (изменение по инициатива на пенсионния орган, когато пенсията е определена в неправилен размер), както и отказ за отпускане на пенсия, поради недостиг на осигурителен стаж, поради това, че определен времеви период е дисквалифициран като осигурителен стаж, защото през този период лицето не е било „осигурено лице“.

Поводът за извършваните проверки се обосновава от осигурителния орган с „извършване на текущ контрол и за събиране на допълнителни доказателства за определяне правото и размера на паричните обезщетения“, както и „с оглед ограничаване на неправомерните разходи при отпускането и изплащането на парични обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване“. Самият осигурителен орган посочва причините за тази си контролна дейност така:

„По отношение на изплащането на паричните обезщетения за временна неработоспособност и безработица се осъществява превантивен контрол на няколко нива, като се следят основните показатели, които най-често са обект на измама. Анализират се случаи на лица с висок размер на паричното обезщетение, съмнително висок размер на осигурителния доход, такива с кратки периоди в осигуряване преди настъпването на осигурения риск, както и случаи на периоди, подадени наведнъж към регистъра на осигурените лица. Освен това, се наблюдават диагнози, продължителност на временна неработоспособност с прекъсване, без прекъсване, медицински практики, които издават голям брой болнични листове, осигурители с голям брой служители в неработоспособност, висок дял на майките спрямо общия

брой на наетите лица. С други думи, взима се предвид голяма по обем и разнородност информация, на базата на която се прави преценка за необходимост от предприемане на конкретни действия и се взимат решения какви трябва да бъдат те, за да се предотвратят злоупотреби при изплащането на различните видове парични обезщетения. [...] Следва задължително предписание за заличаване на данните за лицето в регистъра на осигурените лица⁵. „При преценката на правото на обезщетение служителите, обработващи документите, понякога попадат на опити за измами чрез т. нар. „лица на постоянна издръжка от фондовете на ДОО“. При тях е налице подаване на данни за осигуряване за кратък период (от 9 или 12 месеца) с оглед придобиване право на парично обезщетение за безработица и съмнително често „боледуване“ на новоназначените служители за краткото време, прекарано във фирмата. Всъщност става дума за опит да бъдат източени максимално повече пари от ДОО през две пера – болнични и безработица, като се прескачат съществуващите правните норми. В тези случаи се изискват проверки от контролните органи на НОИ и други компетентни институции, като в случаите на установени злоупотреби се предприемат действия за възстановяване на неоснователно изплатените средства“⁶.

Основните аргументи на контролния орган на НОИ за издаване на задължително предписание за заличаване на данни, подадени с декларация образец № 1 за лицата по чл. 4 и 4а КСО, които се срещат в административната практика са, че „осигурителят за определен времеви период няма обявени годишни финансови отчети, на стопанска загуба е и няма годни доказателства за извършвана търговска дейност, липса на касов апарат, подаване на данни за „работниците и служителите“ с осигурителен

⁵ ТП на НОИ в Кюстендил пресича куриозни опити за измами, не липсват и стандартните – болнични за почивка или за бране на череша. – Информационен бюлетин на НОИ, XXI, 2021, № 3, 12-13.

⁶ В област Пазарджик опитите за измама са обречени. – Информационен бюлетин на НОИ, XX, 2020, № 4, с. 15.

доход близък или равен на максималния осигурителен доход; дружеството е с изключително намаляла търговска дейност през посочения период, като са декларирани само счетоводни загуби; дружеството не е имало регистрирани фискални устройства и е с декларирани задължения към ДОО“. Като следствие на това се прави правният извод, че данните по чл. 5, ал. 4, т. 1 КСО подлежат на заличаване, тъй като са подадени незаконосъобразно и работниците и служителите нямат качеството на осигурени лица. Те не са упражнявали трудова дейност, за която да е настъпило основание за осигуряване по Кодекса за социално осигуряване. Декларираният осигурителен стаж и доход са фиктивни. Работодателят няма статус на осигурител по чл. 5, ал. 1 КСО.

При издаване на задължителното предписание за заличаване на неоснователно подадените данни по чл. 5, ал. 4, т. 1 КСО, като резултат на констатациите на контролния орган при извършената проверка на осигурителя, осигуреното лице не е страна в производството по издаването им. В тях като адресат се посочва отговорното длъжностно лице на осигурителя, което разполага с представителна власт и е законово задължено да изпълни издадените предписания, тъй като то е подател на некоректните данни. Това обстоятелство само по себе си е притеснително от гледна точка на изискванията за законност, обективност и справедливост. Съдебната практика приема, че „извършването на проверка по разходите на ДОО е отделно и самостоятелно административно производство, което приключва с влязъл в сила акт, поради което евентуални съществени нарушения на процедурата не биха могли да рефлектират в друго административно или съдебно производство“. Същественото нарушение на административнопроизводствените правила (чл. 146, т. 3 АПК) в случая е неучастието на осигуреното лице като страна в това административно производство. Правилно в съдебните актове се определя, че регистърът на осигурените лица е официален удостоверятелен източник на подлежащите

на удостоверяване факти с правно значение – в случая такива за наличие на осигурително правоотношение, които имат значение и за осигурителните права на едно физическо лице. Но в някои касационни съдебни решения се срещат разсъждения, от които е видно, че съдът възлага на неучаствалото в производството по заличаване на данните осигурено лице да опровергава като жалбоподател в съдебното производство официалната удостоверителна сила на вписванията в този регистър със способите и средствата на АПК и ГПК (и по арг. от чл. 5, ал. 6 КСО) (така реш. № 9412 от 26.10.2022 г. по адм. д. № 3824 от 2022 г., VI отд. на ВАС). Правилното правно положение е отразено в други съдебни актове на касационната инстанция – „осъщественият от административния съд косвен контрол на задължителните предписания за заличаване на неоснователно подадените данни по чл. 5, ал. 4 КСО не само че е допустим, тъй като в производството по тяхното издаване не е участвало осигуреното лице, но се явява и единствен способ, то да защити своите права“ (така реш. № 7555 от 23.06.2021 г. по адм. д. № 4163 от 2021 г., VI отд. на ВАС).

В много съдебни решения на Върховния административен съд, постановени от началото на 2016 г. досега, се съдържа един принципен в съдържателно отношение абзац, поради което го цитирам дословно.

„Легалната дефиниция за понятието „осигурено лице“ е дадена в § 1, ал. 1, т. 3 КСО (ДВ, бр. 98 от 2016 г., в сила от 1.01.2017 г.), според която „осигурено лице“ е физическо лице, което извършва трудова дейност, за която подлежи на задължително осигуряване по чл. 4 и чл. 4а, ал. 1 КСО и за което са внесени или дължими осигурителни вноски; осигуряването на лицето, което е започнало трудова дейност съгласно чл. 10 КСО, продължава и през периодите по чл. 9, ал. 2, т. 1-3 и т. 5 КСО. Съгласно чл. 10, ал. 1 КСО осигуряването възниква от деня, в който лицата започват да упражняват трудова дейност по чл. 4 или чл. 4а, ал. 1 КСО и за който са внесени или дължими осигурителни вноски и продължава до

прекратяването ѝ. От съдържанието на цитираното определение за осигурено лице следва, че едно от условията, на които е необходимо да отговаря лицето, за да се счита за осигурено, е да извършва трудова дейност, за която подлежи на задължително осигуряване по чл. 4 КСО. Наличието на трудов договор само по себе си не е достатъчно, за да възникне осигурително правоотношение с произтичащите от него права на обезщетение, тъй като липсва идентичност между трудовото и осигурителното правоотношение. Изискването на законовата разпоредба на Кодекса за социално осигуряване, съдържаща определението за „осигурено лице“, е лицето да упражнява трудова дейност. Следователно лицето трябва да има не само сключен трудов договор и валидно възникнало трудово правоотношение, но и реално да осъществява трудова дейност в рамките на това правоотношение“.

Както и следният абзац, цит. „Изискването на законовата разпоредба, съдържаща определението за „осигурено лице“ по смисъла на КСО, е лицето реално да осъществява трудова дейност въз основа на трудово правоотношение. Лице, за което не е доказано, че е извършвало трудова дейност, не може да има качеството осигурено лице, независимо дали за него са подавани данни в НАП, дори и в случаите на внасяни осигурителни вноски. В случая е доказано, че за посочените периоди „осигурителят въобще не е извършвал търговска дейност, за лицето не са внасяни осигурителни вноски, откъдето и е направен извод за липсата на реално извършена от лицето трудова дейност“ (виж така реш. № 314 от 2016 г. по адм. д. № 3171 от 2015 г., реш. № 211 от 2016 г. по адм. д. № 3681 от 2015 г., реш. № 292 от 11.01.2017 г. по адм. д. № 14312 от 2015 г., реш. № 14866 от 2.12.2020 г. по адм. д. № 11209 от 2020 г., реш. № 9412 от 26.10.2022 г. по адм. д. № 3824 от 2022 г., реш. № 9429 от 26.10.2022 г. по адм. д. № 2631 от 2022 г., всичките на VI отд. на ВАС, и др.).

Това тълкуване на цитираните разпоредби се съдържа и в множество съдебни решения на административните съдилища, както и в решения на ръководители на ТП на НОИ по повод административно обжалване на различни разпореждания.

До 2016 г. разпоредбата на чл. 10, ал. 1 КСО (в различните ѝ редакции през годините, вкл. и когато в началото този член нямаше алинеи) не е предизвиквала интереса на съдебната практика. Тази разпоредба беше анализирана основно в осигурителноправната теория, във връзка с възникването и прекратяването на осигурителното правоотношение между осигуреното лице и осигурителния орган⁷. Изразът „да упражняват трудова дейност по чл. 4 или чл. 4а, ал. 1 КСО“ се разбираше като „възникване на основание за осигуряване“, т.е. придобиване на качеството „осигурено лице“ на някое от основанията по чл. 4, респ. впоследствие и чл. 4а КСО. А „основанието за осигуряване“ възниква при възникване на първичното правоотношение, по което едно физическо лице извършва под една или друга форма постоянна (трайна) трудова дейност, от която получава трудов доход (арг. и чл. 6, ал. 2 – дефиницията за осигурителен доход). За различните задължително осигурени лица по чл. 4 КСО основанието за осигуряване възниква по различен начин в определен времеви момент⁸.

От посочената съдебна практика е видно, че впоследствие изразът „да упражняват трудова дейност“ се разбира по друг начин – фактическо извършване на трудова дейност (трудовете операции, които са включени в трудовата функция) през определен времеви период. Съществено обстоятелство е, че казусите се отнасят до трудовото правоотношение като

⁷ За първоначалната редакция, ДВ, бр. 110 от 17.12.1999 г., в сила от 1.01.2000 г., вж. **Мръчков, В.** – В: Коментар на Кодекса за задължително обществено осигуряване, 64-69. За последващите редакции вж. **Мръчков, В.** Осигурително право, 169-171; **Средкова, Кр.** Осигурително право, 308-321; **Генова, Яр.** Осигурени лица в ДОО. С.: Сиела, 2010, 87-107; **Койчева, Р.** Осигурително право. Част I. Държавно обществено осигуряване. С.: Издателски комплекс – УНСС, 2020, 110-114.

⁸ Вж. и **Радева, М.** За някои аспекти на понятието „трудова дейност“ по смисъла на КСО. Съдебна практика. – В: Международна научна конференция „Социалните науки и икономиката. Взаимодействие и перспективи за сътрудничество“, Свищов, 31 октомври 2014 г. Сборник научни разработки. Том 1. Свищов: АИ „Д. А. Ценов“, 2014, 157-163.

първично правоотношение, което е основание за задължително ДОО, както и за работникът или служителят като осигурено лице, респ. работодателят като осигурител. Това са и най-големият като брой осигурени лица и осигурители в ДОО.

Като следствие на така възприетото тълкуване на относимите осигурителноправни норми, по много административни дела по повод оспорване на задължителни предписания на НОИ, както и при оспорване на разпореждания за възстановяване на неправилно изплатени парични обезщетения по краткосрочното ДОО или отказ за отпускане на пенсия, административният съд като първа съдебна инстанция допуска и разпитва свидетели относно факта, дали осигуреното лице фактически, „реално“ е осъществявало трудова дейност през определен времеви период. Само по себе си доказването на съществуването на трудово правоотношение, при това с регистриран в НАП писмен трудов договор, е недопустимо по съображения, които няма да излагам тук в пълнота.

Нека обърнем внимание на някои съждения на касационната съдебна инстанция. Вярно е, че „липсва идентичност между трудовото и осигурителното правоотношение“ – затова те се изследват и изучават в различни отрасловоправни науки и учебни дисциплини. Съждението, че „наличието на трудов договор само по себе си не е достатъчно, за да възникне осигурително правоотношение с произтичащите от него права на обезщетение“ е вярно, но не поради посоченото обяснение. Вярно е защото, съгласно чл. 63, ал. 4 КТ изпълнението на задълженията по трудовия договор започва с постъпването на работника или служителят на работа, което се установява писмено. „Постъпването на работа“ е „началото на изпълнението“ (заглавието на чл. 63 КТ) на индивидуалното трудово правоотношение. Отдавна в трудовоправната теория (а и съдебната практика по въпроса) е установено, че сключването на трудовия договор и началото на изпълнението му са два различни времеви момента – могат да

съвпаднал във времето, но в преобладаващия брой случаи началото на изпълнението следва във времето сключването на трудовия договор⁹. Едва с началото на изпълнението (постъпването на работа) на работника или служителя, възниква вторичното му правно качество „осигурено лице“ и възниква осигурителното му правоотношение с осигурителния орган¹⁰.

Върховният административен съд прави изводът, че под изрази „лицето да упражнява трудова дейност“ се разбира, че „лицето трябва да има не само сключен трудов договор и валидно възникнало трудово правоотношение, но и реално да осъществява трудова дейност в рамките на това правоотношение“. Под наречieto „реално“ съдът разбира фактическо извършване на трудова дейност, т.е. реално престоиране на работна сила (полагане на наемен труд – виж. легалните дефиниции на „предприятие“ и „работно място“ по § 1, т. 2 и т. 4 ДР на КТ; изпълнение на работата, за която работникът или служителят се е уговорил – дефиницията на работно време по § 1, т. 11 ДР на КТ). Но както е известно, при осъществяването на динамичното индивидуално трудово правоотношение има периоди от време, през които работникът или служителят не работи, не престоира работната си сила. Това са: всички видове почивки и отпуски, време на престой, участие в стачка (независимо дали е законна или е незаконна), законно или незаконно временно отстраняване от работа от работодателя или по предписание на държавен орган, незаконно недопускане до работа от работодателя, отказ на работника или служителя да изпълнява възложената работа по чл. 283 КТ. Някои от тези времеви периоди са отчетени и във

⁹ Вж. за тази проблематика **Мръчков, В.** Трудово право, 215-218; **Средкова, Кр.** Трудово право. Специална част. Дял I. Индивидуално трудово право. Лекции. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2011, 70-71; **Василев, Ат.** Трудово право. Бургас: Бургаски свободен университет, 1997, 138-140; **от него:** Относно момента на възникването на трудовото правоотношение. – Юридически сборник на Бургаски свободен университет. Том XXIII. Бургас: БСУ – Център по юридически науки, 2016, 406-411; **Стайков, Ив.** Правният институт „невъзникнало трудово правоотношение“ – сравнителен анализ между българското и руското трудово право. – В: Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право. Том IX. Право и социална политика. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2017, 91-99.

¹⁰ **Ангусева, В.** Момент на възникване на осигурителното правоотношение между осигурения и осигурителния орган. – Социалистическо право, 1980, № 6, 35-41.

връзка с осъществяването на осигурителното правоотношение между осигуреното лице и осигурителния орган – § 1, ал. 1, т. 3, изр. второ ДР на КСО – осигуряването на лицето, което е започнало трудова дейност съгласно чл. 10 КСО, продължава и през периодите по чл. 9, ал. 2, т. 1-3 и т. 5 КСО. В последната разпоредба, чрез нормотворческата техника на правната фикция тези времеви периоди се зачита за осигурителен стаж, без да се правят осигурителни вноски, именно защото осигуреното лице, в случая работникът или служителят, не престава работната си сила, т.е. не упражнява трудова дейност по смисъла на чл. 10, ал. 1 КСО¹¹.

Що се отнася за наведени в съдебната практика от контролните органи на НОИ доводи за фактическо непрестиране на работна сила от работника или служителя, следва да се отбележи и следното. По принцип неизвършването на трудова дейност е относимо към изпълнението на трудовия договор, а не неговата действителност. По тази причина Кодексът на труда предвижда като последици от непрестирането на работна сила неизплащане на договореното трудово възнаграждение, реализиране на дисциплинарна отговорност, прекратяване на трудовия договор и др. В някои касационни съдебни решения по повод подобни изводи на осигурителния орган се посочва, че „доводите относно изпълнение на задълженията по трудовия договор и тези на дружеството (т.е. работодателят-осигурител, бел. моя) са ирелевантни за правния спор (реш. № 15452 от 15.12.2017 г. по адм. д. № 11276 от 2016 г., VI отд. на ВАС); „необосновани са доводите на касатора, че не се установява по безспорен начин извършването на трудова дейност от двете лица, тъй като не са изпълнявали всички предвидени в длъжностната им характеристика дейности“ (реш. № 3076 от 26.02.2020 г. по адм. д. № 13622 от 2019 г., VI отд. на ВАС).

¹¹ Попова, Цв. Осигурителен стаж. С.: Сиби, 2019, 64-130; Мръчков, В. Осигурително право, 151-161; Средкова, Кр. Осигурително право, 234-241; Койчева, Р. Осигурително право. Част I, 82-88.

В оспорените по административен и съдебен ред разпореждания на осигурителния орган често като аргумент за липса на качеството „осигурено лице“ се посочва, че за съответния календарен период осигурителят не е внасял дължимите задължителни осигурителни вноски и има задължения към НОИ. Невнасянето на осигурителни вноски не следва механично и безкритично да се приема като единствено и достатъчно условие за липса на реален и действителен трудов и осигурителен стаж, нито пък да се приема като фактор, водещ до липса на качеството „осигурено лице“ и липса на качеството „осигурител“ за работодателя, при който физическото лице е полагало труд. Това следва и от разпоредбата на чл. 10, ал. 1 КСО, според която осигуряването възниква от деня, в който лицата започват да упражняват трудова дейност по чл. 4 или чл. 4а, ал. 1 КСО и продължава не само за времето, в което се внасят, но и във времето, в което са дължими осигурителни вноски. Обратното разбиране е погрешно, още повече че тази разпоредба ясно посочва момента, до който продължава осигуряването, а именно „до прекратяването на трудовата дейност“, а не до момента, в който са били внасяни осигурителни вноски. Такава е и константната съдебна практика от влизането в сила на Кодекса за социално осигуряване през 2000 г. и досега (вж. напр. реш. № 4776 от 8.05.2006 г. по адм. д. № 11878 от 2005 г., реш. № 9723 от 16.10.2007 г. по адм. д. № 4650 от 2007 г., VI отд. на ВАС, и др.). Върховният административен съд нееднократно е тълкувал разпоредбата на чл. 10, ал. 1 КСО в този контекст (така реш. № 7555 от 23.06.2021 г. по адм. д. № 4163 от 2021 г., VI отд. на ВАС, но и много други в последните две десетилетия). В посоченото касационно съдебно решение, това принципно правно положение е посочено два пъти – освен посоченото и цит. „видно е от доказателствата по делото, че до края на 2013 г. за осигуреното лице са били внесени осигурителни вноски. Обстоятелството, че след този момент такива не са били внасяни, но са били дължими, не

рефлектира върху възникналите осигурителни права“. Такова е и становището на осигурителноправната наука по този съществен проблем¹².

3. В осигурителното право се поставя въпросът за недействителност на осигурителното правоотношение между осигуреното лице и осигурителния орган, но той не е изследван в дълбочина и дори го няма като тематична единица в учебните курсове по тази учебна дисциплина¹³. Въз основа на общотеоретични разсъждения, отговорът на въпросът кога е недействително това осигурително правоотношение е – когато е недействително първичното правоотношение, което е основанието за задължително ДОО. В случая при недействителност на индивидуалното трудово правоотношение или приравнено на него друго правоотношение за целите на ДОО, недействително е и осигурителното правоотношение между осигуреното лице и осигурителния орган.

Като се изходи от тази теоретична концепция, може да се направи следното предложение, как следва правилно да се процедира при анализиранияте казуси.

Контролните органи на НОИ не са оправомощени да осъществяват контрол по спазване на трудовото законодателство. Уредените в чл. 108 КСО широки правомощия при осъществяване на контролната им дейност налага обаче изводът, че при извършване на ревизиите и проверките относно спазването на нормативните актове по ДОО, те детайлно изследват дадено трудово правоотношение, за да се извърши преценката възникнали ли са осигурителни права. В случай на съмнение, че е налице симулация (привидност) на трудовия договор, водеща до неговата недействителност, от десетилетия има уреден в законодателството ред за установяване на този факт. Съгласно чл. 74, ал. 3 КТ, когато контролен или друг компетентен

¹² Средкова, Кр. Осигурително право, с. 261.

¹³ Вж. в исторически аспект Ангусева, В. Връзка между правната уредба на трудовите отношения в Кодекса на труда и осигурителното право. – В: Кодексът на труда в действие. С.: Профиздат, 1987, 220-224; Георгиев, Г. Трудовото правоотношение като основание за социално осигуряване на работниците. – В: Кодексът на труда в действие. С.: Профиздат, 1987, 225-230.

орган сметне, че трудовият договор е недействителен (в т. ч. симулативен) на някое от основанията, посочени в чл. 74, ал. 1 КТ, той незабавно сезира съда, за да се произнесе по действителността на трудовия договор.

Трудовото правоотношение между работникът или служителят и работодателят, в преобладаващия брой случаи в практиката, възниква на основание сключен трудов договор. Кодексът на труда в разпоредбата на чл. 118, ал. 1 урежда принципа за определеност и стабилност (едностранна неизменност) на трудовото правоотношение по императивен начин¹⁴. Така се гарантира сигурност на страните при осъществяването на трудовите им права и задължения и обезпечава спазването на принципа за закрила на труда (чл. 1, ал. 3 КТ). Съгласно чл. 74, ал. 1 КТ трудов договор, който противоречи на закона или го заобикаля е недействителен, а съгласно чл. 74, ал. 2 КТ трудовият договор се обявява за недействителен от съда по реда на глава XVIII от Кодекса на труда – от общите съдилища по реда на Гражданския процесуален кодекс. Посочените принципи за определеност и стабилност на трудовото правоотношение, както и правилата относно обявяване на недействителност на трудовото правоотношение, важат и за контролните органи на НОИ (така и реш. № 8837 от 20.07.2015 г. по адм. д. № 55 от 2015 г., VI отд. на ВАС, и др.). Ако те сметнат, че трудовият договор, сключен между работник или служител и работодател, е недействителен, следват да изпълнят задължението си, което се съдържа в разпоредбата на чл. 74, ал. 3 КТ – предявяване на иск (сезиране на съда) за прогласяване на недействителността на трудовия договор. Обръщам внимание на използваното от законодателя в тази разпоредба наречие „незабавно“. Съществено е и обстоятелството, че чл. 74, ал. 3 КТ е с непроменено

¹⁴ **Мръчков, В.** Трудово право, 303-305; **Средкова, Кр.** Трудово право. Специална част. Дял I. Индивидуално трудово право, 114-116.

съдържание от влизането в сила на Кодекса на труда на 1 януари 1987 г., т.е. повече от 35 години¹⁵.

Уреденото от закона сезиране на съда от контролен орган е негово юридическо задължение, включено в материалната му компетентност. От друга страна, законът предоставя на контролния орган процесуалното право на иск – конститутивен иск за обявяване на недействителност на индивидуално трудово правоотношение (чл. 124, ал. 3 ГПК). Това е и пример за изрично уредена в закона хипотеза на процесуална субституция. Контролният орган на НОИ е легитимиран да предяви иск за чуждо материално право и следователно в исковия процес ще се конституира като надлежна главна страна – ищец, но нетипична главна страна, процесуален субституент (извънредна, нетипична процесуална легитимация)¹⁶. Уредената в чл. 74, ал. 3 КТ процесуална субституция следва да се определи от вида „процесуална суброгация“ – налице е самостоятелност на правото на иск на субституента – контролният орган на НОИ. Като съответници следва да се конституират работникът или служителът и работодателят като страни на индивидуалното трудово правоотношение и носители на съответните субективни материални трудови права (пасивна процесуална легитимация). Ще е налице хипотеза на необходимо задължително другарство на страната на ответника. Едва след влизане в сила на съдебно решение, с което един трудов договор е обявен за недействителен, контролните органи на НОИ могат да приемат, че в конкретен времеви период, работодателят не е бил „осигурител“, а работникът или служителът

¹⁵ За недействителността на основанието за възникване на индивидуално трудово правоотношение вж. **Радоилски, Л.** Трудово право на Народна република България. С.: ДИ „Наука изкуство“, 1957, 285-297; **Мръчков, В.** Трудово право, 294-302; **Средкова, Кр.** Трудово право. Специална част. Дял I. Индивидуално трудово право, 99-104; **Василев, Ат.** Трудово право, 151-160; **Милованов, Кр.** Трудов договор. Сключване, изменение, прекратяване. 2. изд. С.: ИК „Труд и право“, 2008, 102-112; **от него:** Недействителност на трудовия договор. – Труд и право, XXV, 2016, № 8, 5-15; **Анчев, Д.** Недействителност на трудовия договор. – Проблеми на труда, XIX, 1978, № 7, 30-36; **Чочова, М.** Въпроси относно недействителността на основанието за възникване на трудово правоотношение. – В: Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право. Том XII. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2021, 106-117.

¹⁶ Вж. **Сталев, Ж.** Българско гражданско процесуално право. 5. изд. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1994, 153-154, 354-358.

не е бил „осигурено лице“, и имат правомощието да издадат задължително предписание по чл. 108, ал. 1, т. 3 КСО за заличаване на данните по чл. 5, ал. 4, т. 1 КСО. Като следствие от това, физическото лице загубва качеството на осигурено лице и настъпват и съответните други правни последици – дисквалифициране на трудовия доход като осигурителен доход, непризнаване на времеви период за осигурителен стаж, и т. н.

Правилно по повод разглежданите казуси касационната инстанция приема, че „административният съд не е компетентен да се произнася инцидентно по действителността на трудов договор в съдебно производство по оспорване на административен акт“ (виж реш. № 3076 от 26.02.2020 г. по адм. д. № 13622 от 2019 г., VI отд. на ВАС). Косвен съдебен контрол върху трудовия договор при изрично предвиден ред по чл. 74 КТ е недопустим (реш. № 15452 от 15.12.2017 г. по адм. д. № 11276 от 2016 г., VI отд. на ВАС, както и становището на представителя на Върховната административна прокуратурата, представено по делото). Особено значими са правните изводи на касационния съд, подробно развити още в началото на 2015 г., и затова ги цитирам дословно: „Трудовият договор има за предмет престирането на работна сила и урежда правата и задълженията между работника и работодателя в качеството им на равнопоставени страни. Споровете относно законосъобразността, в т. ч. действителността на трудовото правоотношение, се разглеждат от гражданските съдилища по общия исков ред. Косвеният им съдебен контрол в административното производство е недопустим. Очакването, че с полицейска проверка¹⁷ може да се установи недействителност на трудово правоотношение, влиза в противоречие с нормата на чл. 74, ал. 2 КТ, повеляваща, че трудовият договор се обявява за недействителен само от съда. Ако контролен или друг

¹⁷ Предмет на административното дело е оспорване законосъобразността на заповед на директора на Областна дирекция на МВР за отнемане правото на продължително пребиваване в страната на вьетнамски гражданин на основание чл. 40, ал. 1, т. 1, във връзка с чл. 24, ал. 1, т. 2 ЗЧРБ, но както е видно от мотивите на касационното съдебно решение, индиректно се анализират аспекти на недействителността на трудов договор.

компетентен орган сметне, че някой от трудовите договори е недействителен, той е длъжен незабавно да сезира съда (чл. 74, ал. 3 КТ). Щом Кодексът на труда забранява на страните по трудов договор да се позовават на неговата недействителност, докато тя не бъде обявена от съда, на още по-голямо основание това не могат да правят третите лица, вкл. и административните органи“ (реш. № 882 от 26.01.2015 г. по адм. д. № 9510 от 2014 г., VII отд. на ВАС, както и становището на представителя на Върховната административна прокуратурата по делото).

В посочените казуси от контролната дейност на НОИ и на съда такова съдебно исково производство не е провеждано, т.е. контролният орган на НОИ не е изпълнил задължението по чл. 74, ал. 3 КТ. Вместо това, контролният орган без наличието на съдебен акт и след формално проведена „проверка“ по чл. 108 КСО, на практика и по същество оспорва действителността и „признава“ недействителността на трудовия договор на работника или служителя. Съгласно разпоредбата на чл. 75, ал. 5 КТ страните не могат да се позовават на недействителност на трудовия договор или на отделни негови клаузи, докато тя не бъде обявена и решението за обявяването ѝ не бъде връчено на страните. Както е посочено и в правната теория, и в съдебната практика, „с оглед разпоредбата на чл. 75 КТ, дори и при обявена по съответния ред недействителност, отношенията между страните до момента на обявяването ѝ се уреждат както при действителен трудов договор, когато работникът (служителят) е действал добросъвестно (което се предполага до установяване на противното, както предвижда чл. 8, ал. 2 от КТ)“ (реш. № 125 от 13.05.2010 г. на ВКС по гр. д. № 5096 от 2008 г., II г. о., ГК). Издаването на задължително предписание по чл. 108, ал. 1, т. 3 КСО без съдебно производство по чл. 74, ал. 3 КТ е несъобразяване и с цитираното правило на чл. 74, ал. 5 КТ. Следващият правен извод е, че при липса на съдебно производство по чл. 74, ал. 3 КТ и влязло в сила съдебно решение на гражданския съд за обявяване

недействителността на трудов договор, контролният орган на НОИ не може да задължават работодателя – осигурител да подаде нови данни за негов работник или служител, тъй като по същество по този начин със стара дата се променят съществени елементи на трудовото правоотношение, възникнало, развило се и прекратено в предходен период (виж реш. № 13282 от 6.11.2014 г. по адм. д. № 7724 от 2014 г., реш. № 8837 от 20.07.2015 г. по адм. д. № 55 от 2015 г., VI отд. на ВАС, и др.).

В едно от първите по време касационни съдебни решения във връзка с изследвания казус е направен подробен анализ на спорния въпрос относно доказателствената сила и значение на събраните в контролното установително производство по чл. 108, ал. 1, т. 1 КСО и даването на задължителни предписания по чл. 108, ал. 1, т. 3 КСО документи и други доказателства. Затова отново цитирам в пълнота относимите мотиви от съдебния акт: „Представеният по делото трудов договор е най-често срещаното и типично основание за възникване на трудово правоотношение и доказателствената му сила е безспорна както между страните, така и по отношение на трети лица. Страните не могат да се позовават на неговата недействителност, докато тя не бъде обявена от съда (чл. 74, ал. 5 КТ). Според чл. 74, ал. 3 КТ в случаите, когато контролен или друг компетентен орган сметне, че трудовият договор е недействителен на някое от основанията по ал. 1, той незабавно сезира съда, за да се произнесе по действителността на трудовия договор. В настоящия случай е налице трудов договор в писмена форма и съдържащ подписите на страните и уредба на елементите на трудово правоотношение. По делото са събрани и други доказателства в подкрепа на изводите, че трудовото правоотношение, възникнало на основание трудовия договор, е възникнало и съществува, поради което изводите на административния орган и съда, че не се упражнява трудова дейност е в разрез с тези доказателства. Констатациите и изводите във връзка с икономическата дейност на търговеца и

заклучението направено от съда и административния орган, че търговецът не извършва дейност, от което пък следва, че наетото от него лице по трудовия договор не е извършвало трудова дейност и поради това следва, че то не е и осигурено лице, е в разрез правно логическите методи на оценка на доказателствата и на установените с тях факти. На практика се получава заобикаляне на разпоредбите на Кодекса на труда във връзка с доказателствената сила на трудовия договор за съществуването на трудовото правоотношение и се извършват констатации за нуждите на контролното производство в НОИ, които констатации при проверката за законосъобразност на издадения административен акт от органите на НОИ в съдебното производство следва да бъдат проверявани с всички допустими доказателства по реда на процесуалния закон ГПК. В случаят констатациите в мотивите на решението на директора на РУСО са необосновани съобразно събраните по делото доказателства, поради което решението на съда и административния акт следва да бъдат отменени“ (реш. № 4402 от 31.03.2014 г. по адм. д. № 549 от 2014 г., VI отд. на ВАС)¹⁸. В друго съдебно решение на касационната инстанция, отново от същия времеви период от развитието на съдебната практика, е посочено, че „трудовият договор установява трудово правоотношение по силата на чл. 61 КТ, а трудовата книжка е официален удостоверителен документ за вписаните в нея обстоятелства (чл. 347 КТ). При липса на данни, че има оспорване на трудовия договор като документ или на трудовата книжка, или че е била оспорена действителността на трудовия договор, административният орган е бил длъжен да се съобрази с доказателствената сила на тези документи. По отношение на осигурителното правоотношение изводите са следствие от

¹⁸ Това съдебно решение е подписано с особено мнение от един от съдиите в тричленния съдебен състав, което обстоятелство обаче не променя по същество нещата – в частност правилността на посочените решаващи мотиви. Това особено мнение обаче е показателно, че още в началото на разглеждането на такива казуси от касационната инстанция, е налице противоречие в правните изводи на различните съдии, респ. съдебни състави. Това е относимо и за различните становища и на съдиите от административните съдилища, като първа съдебна инстанция по тези дела.

извода налице ли е трудово правоотношение и упражнявана ли е била трудова дейност, което е от значение за осигурителните права на лицето“ (реш. № 6629 от 19.05.2014 г. по адм. д. № 3565 от 2014 г., VI отд. на ВАС)¹⁹.

Едва след отговора на въпроса за действителността на трудовия договор от единствения компетентен орган – районният съд, и влизане в сила на съдебния акт, може да се приеме, че е налице основание за издаване на задължително предписание за заличаване на данни от регистъра на НОИ. Трудовите правоотношения са особен вид договорни отношения и тяхната правна уредба се съдържа в Кодекса на труда. Само за неуредените случаи има субсидиарно прилагане на общото гражданско право спрямо уредбата на трудовите отношения²⁰. Разпоредбите на чл. 74-76 КТ са приложими към обсъжданите казуси като специални по отношение на общите, установени в Закона за задълженията и договорите. При липса на влязъл в сила съдебен акт, с който е обявена недействителност на сключен и редовен от външна страна трудов договор, издаденото задължително предписание на работодателя да коригира подадената информация в Регистъра на осигурените лица, както и потвърждаващото го решение на Директора на ТП на НОИ, е незаконосъобразно. Видно от много от касационните дела по подобни казуси, такова е и становището на представителя на Върховната административна прокуратура, изразено в съдебните заседания (виж реш. № 4512 от 27.03.2019 г. по адм. д. № 1298 от 2019 г., реш. № 3076 от 26.02.2020 г. по адм. д. № 13622 от 2019 г., VI отд. на ВАС).

В реш. № 18 от 18.02.2021 г. по адм. д. № 789 от 2020 г. на Административен съд – Перник, потвърдено с реш. № 7555 от 23.06.2021 г. по адм. д. № 4163 от 2021 г., VI отд. на ВАС, са посочени и други аргументи за незаконосъобразност на актове на НОИ по повод контролната му дейност

¹⁹ И това съдебно решение, както и предходно цитираното, е поставено от същия съдебен състав на Върховния административен съд, със същия докладчик по делото, и отново с особено мнение от същия съдия – член на състава.

²⁰ Вж. за това **Мръчков, В.** Субсидиарно прилагане на гражданското в трудовото право. – В: Юбилеен сборник в памет на професор Витали Таджер. С.: Сиби, 2003, 328-359.

в анализирания аспект. Съдът посочва, че „мотивите и изводите на административния орган, освен че не са подкрепени със съответни доказателства, са и в противоречие с чл. 48, ал. 1 и ал. 3 от Конституцията на Република България, според които гражданите имат право на труд и всеки гражданин свободно избира своята професия и място на работа. Те противоречат и на основната цел на общественото осигуряване, а именно: да се създаде хуманна и устойчива социално-осигурителна система, даваща гаранция за минимален необходим стандарт на живот и защита на осигурените лица от конкретни видове социален и икономически риск“. Чрез вторият изложен в съдебното решение мотив, административният съд приема, че оспореният индивидуален административен акт – разпореждане на ръководителя на контрола по разходите на ДОО за възстановяване на неоснователно получен суми за осигурителни плащания не съответства и на целта на закона, в случая Конституцията и Кодекса за социално осигуряване – основанийето за отмяна по чл. 146, т. 5 КСО.

В последните две години контролните органи на НОИ в териториалните поделения предявяват иски по чл. 74, ал. 3 КТ в случаите, когато при проверка или ревизия по чл. 108, ал. 1, т. 1 КСО приемат, че трудовият договор е недействителен. Ще представя становищата на граждански и административен съд в тяхната взаимовръзка, като така се открие и многопосочното значение на анализирания казус.

Териториално поделение на НОИ предявява пред районния съд иск с правно основание чл. 74, ал. 3, във връзка с ал. 1, пред. 1 КТ. Претенцията е, че трудовият договор, сключен между ответниците (работодател и служител, бел. моя) е нищожен на основание чл. 26, ал. 2, предл. 3 ЗЗД, поради липса на писмена форма за валидност, регламентирана в чл. 62, ал. 1 КТ, алтернативно – поради неговата привидност на чл. 26, ал. 2. предл. 5 ЗЗД, тъй като страните по трудовия договор не са имали намерение да встъпят в облигационна връзка, като договорът е сключен единствено с

оглед недобросъвестно получаване на парично обезщетение за бременност и раждане, парично обезщетение за отглеждане на дете до 2-годишна възраст и парично обезщетение за безработица. Районният съд отхвърля предявения иск като неоснователен и недоказан (виж реш. № 21 от 7.01.2022 г. по гр. д. № 1651 от 2021 г., XVII състав, Районен съд – Велико Търново, влязло в сила). На същия работодател в качеството му на осигурител са дадени задължителни предписания от контролен орган на същото ТП на НОИ да заличи подадени данни по чл. 5, ал. 4, т. 1 КСО с Декларация обр. № 1 за конкретно посочени негови работници и служители, и съответни времеви периоди. Предмет на образуваното административно дело е потвърждаващото решение на директора на ТП на НОИ, с което е отхвърлена жалбата на осигурителя, като се претендира нищожност на издадените задължителни предписания. С реш. № 11 от 13.04.2022 г. на Административен съд – Велико Търново, VII-ми адм. състав по адм. д. № 474 от 2021 г., оспорването на задължителните предписания е отхвърлено. Цитирам в цялост някои от решаващите мотиви на административния съд.

„Жалбоподателят оспорва правомощието на контролните органи на НОИ да дадат задължителни предписания от вида на процесното, по вид и съдържание, защото заличаването на данните за осигуряването означавало всъщност обявяване на недействителност на трудовото правоотношение. Съдът е запознат с практиката на касационната инстанция, която разглежда този вид задължителни предписания като заобикаляне на доказателствената сила на сключения трудов договор, но не я споделя. Доколкото същата не е задължителна, т. к. не е постановена в хипотезата по чл. 130, ал. 2 ЗСВ, съдът приема, че тази теза е лишена от фактическо и правно основание в конкретния случай. Никъде в оспорените индивидуални административни актове не се говори за недействителност на трудов договор или трудово правоотношение, нито се касае за производство в хипотезата на чл. 74, ал. 3 КТ. Напротив при издаване на процесните задължителни предписания,

контролният орган на НОИ сочи за фактическо основание на своя акт липсата на осигурително правоотношение. Именно този административен орган има правомощие и е длъжен да изследва, за да опазва фондовете на ДОО от измами и злоупотреби, за да има средства за обезщетения за действително осигурените лица. Освен това, в резултат на проведено административно производство с издадени задължителни предписания, неблагоприятно се засягат именно осигурителните, а не трудовите права на лицата. [...] Упражнявайки правомощието си за контрол, визирано в чл. 16 от Наредба № Н-13 от 17.12.2019 г., административният орган е установил липсата на осигурително правоотношение, която е основание за коригиране на декларираните от осигурителя данни, за да се приведат последните в съответствие с действителното положение. Щом контролният орган на НОИ е установил със средствата за доказване, предвидени в АПК, че съответното лице няма качеството на осигурено лице по смисъла на КСО, то има правомощието да даде задължителни предписания на осигурителя да подаде декларация, с която да се заличат подадените в Регистъра на осигурените лица данни за посочения период и лице. Тези отношения, които се развиват между осигурителния орган и осигурителя са самостоятелни и независими от тези, възникващи между осигурителя и осигуреното лице. Безспорно административният орган не разполага с компетентност да се произнася по валидността на сключения трудов договор. Но същият административен орган като водещ производството орган има правомощието да изясни всички факти и обстоятелства от значение за случая, което е и сторил, в рамките на възложените му със закон правомощия (чл. 108, ал. 1, т. 3 КСО, във връзка с чл. 16 от Наредба № Н-13 от 17.12.2019 г.). [...] Измамите и злоупотребите в социалното осигуряване са точно такава реалност, каквато са тези в здравното осигуряване или при данъчното облагане. Правно несериозно е да отречем възможността контролните органи на НОИ да осъществяват правомощията, дадени им с чл. 108, ал. 1, т. 3 КСО, под

предлог че закриляме някого, без да държим сметка за факта, че осигурителната система бива флагрантно източвана“.

С реш. № 11810 от 19.12.2022 г. по адм. д. № 4815 от 2022 г., VI отд. на ВАС, решението на административния съд е оставено в сила. От мотивите на касационното съдебно решение посочвам следното: „Липсата на реално полаган труд по трудово правоотношение от лицата, за които е поискано заличаване на данните по чл. 5, ал. 4, т. 1 КСО, налагат изводът, че за тях не е възникнало основаниято за осигуряване и те нямат качеството „осигурено лице“. Правилно първоинстанционният административен съд е достигнал до извод, че административният орган законосъобразно е приложил материалния закон, като е счел, че прогласяването на недействителността на трудовия договор или трудово правоотношение в хипотезата на чл. 74, ал. 3 КТ, не е обуславящо за осигурителните права и задължения на физическите лица, за които впоследствие е разпоредено да се заличат осигурителните данни“. Второто изречение от цитирания абзац доказва, че този касационен състав следва, неправилната според мен, съдебна практика на Върховния административен съд.

Обръщам специално внимание върху следния абзац от решаващите мотиви на първоинстанционния административен съд: „Съдът е запознат с практиката на касационната инстанция, която разглежда този вид задължителни предписания като заобикаляне на доказателствената сила на сключения трудов договор, но не я споделя. Доколкото същата не е задължителна, т. к. не е постановена в хипотезата по чл. 130, ал. 2 ЗСВ, съдът приема, че тази теза е лишена от фактическо и правно основание в конкретния случай“. Това е явно признание от самия съд, че е налице противоречива съдебна практика на административните съдилища по този казус, но по-същественото е, че има и противоречива практика на отделните състави на Шесто отделение на Върховния административен съд. Това е достатъчно основание да се иска образуването на тълкувателно дело и

приемане на тълкувателно решение от Общото събрание на колегиите на Върховния административен съд.

Първата съдебна инстанция правилно посочва, че „безспорно административният орган не разполага с компетентност да се произнася по валидността на сключен трудов договор“. Но именно поради тази причина пледирам, този контролен и компетентен орган по смисъла на чл. 74, ал. 3 КТ да предяви пред районния съд на това правно основание иск за обявяване недействителността на трудовия договор, когато има претенция, че той е недействителен на някое от основанията по чл. 74, ал. 1 КТ.

И накрая – по отношение на последния цитиран абзац от съдебното решение на административния съд. Като изключим журналистическия стил, неподходящ за съдебен акт, трябва да се подчертае, че никой никога не е отричал „възможността контролните органи на НОИ да осъществяват правомощието им по чл. 108, ал. 1, т. 3 КСО“. Проблемът е за цялостното осмисляне на трудовото и осигурителното право в тяхната взаимовръзка, като и за правилното тълкуване и прилагане на действащата правна уредба – трудовоправна и осигурителноправна. И ако има разминаване между двете уредби, несъгласуваност или дори и противоречие между тях, то това вече може да бъде предмет на предложение *de lege ferenda*.

4. Като заключение на анализа на съдебната практика на административните съдилища и на отделни състави на Шесто отделение на Върховния административен съд, по искане на председателя на Върховния административен съд следва да се образува тълкувателно дело и приеме тълкувателно решение от Общото събрание на колегиите на Върховния административен съд (производство по реда на чл. 124 и сл. ЗСВ), за да се даде отговор на следния тълкувателен въпрос (примерна редакция):

Задължителна предпоставка ли е за издаването и законосъобразността на задължително предписание по чл. 108, ал. 1, т. 3 от Кодекса за социално осигуряване за заличаване на подадени данни за осигурено лице по чл. 5, ал.

4, т. 1 от Кодекса за социално осигуряване влязлото в сила съдебно решение по иск с основание чл. 74, ал. 3 от Кодекса на труда, с което е прогласена недействителността на трудов договор?

Библиография:

Александров, А. Практически проблеми на трудовото право, свързани с контрола за спазване и административнонаказателната отговорност за нарушения на трудовото законодателство. – Труд и право, XXV, 2016, № 11, с. 10-15. Aleksandrov, A. Prakticheski problemi na trudovoto pravo, svarzani s kontrola za spazvane i administrativnonakazatelnata otgovornost za narushenia na trudovoto zakonodatelstvo. – Trud i pravo, XXV, 2016, № 11, s. 10-15.

Ангушева, В. Момент на възникване на осигурителното правоотношение между осигурения и осигурителния орган. – Социалистическо право, 1980, № 6, с. 35-41. Angusheva, V. Moment na vaznikvane na osiguritelното pravootnoshenie mezhdu osigurenia i osiguritelnia organ. – Sotsialisticheskoto pravo, 1980, № 6, s. 35-41.

Ангушева, В. Връзка между правната уредба на трудовите отношения в Кодекса на труда и осигурителното право. – В: Кодексът на труда в действие. С.: Профиздат, 1987, с. 220-224. Angusheva, V. Vrazka mezhdu pravната uredba na trudovite otnoshenia v Kodeksa na truda i osiguritelното pravo. – V: Kodeksat na truda v deystvie. S.: Profizdat, 1987, s. 220-224.

Анчев, Д. Недействителност на трудовия договор. – Проблеми на труда, XIX, 1978, № 7, с. 30-36. Anchev, D. Nedeystvitelnost na trudovia dogovor. – Problemi na truda, XIX, 1978, № 7, s. 30-36.

Василев, Ат. Трудово право. Бургас: Бургаски свободен университет, 1997. Vasilev, At. Trudovo pravo. Burgas: Burgaski svoboden universitet, 1997.

Василев, Ат. Относно момента на възникването на трудовото правоотношение. – Юридически сборник на Бургаски свободен университет. Том XXIII. Бургас: БСУ – Център по юридически науки, 2016, с. 406-411. Vasilev, At. Otnosno momenta na vaznikvaneto na trudovoto pravootnoshenie. – Yuridicheski sbornik na Burgaski svoboden universitet. Tom XXIII. Burgas: BSU – Tsentar po yuridicheski nauki, 2016, s. 406-411.

В област Пазарджик опитите за измама са обречени. – Информационен бюлетин на НОИ, XX, 2020, № 4, с. 15. V oblast Pazardzhik opitite za izmama sa obrecheni. – Informationsen byuletin na NOI, XX, 2020, № 4, s. 15.

Генова, Яр. Осигурени лица в ДОО. С.: Сиела, 2010. Genova, Yar. Osigureni litsa v DOO. S.: Siela, 2010.

Георгиев, Г. Трудовото правоотношение като основание за социално осигуряване на работниците. – В: Кодексът на труда в действие. С.: Профиздат, 1987, с. 225-230. Georgiev, G. Trudovoto pravootnoshenie като

osnovanie za sotsialno osiguryavane na rabotnitsite. – V: Kodeksat na truda v deystvie. S.: Profizdat, 1987, s. 225-230.

Гогов, Д. Относно предназначението на принудителните административни мерки. – Адвокатски преглед, 2013, № 4-5, с. 50-71. Gogov, D. Otnosno prednaznachenieto na prinuditelnite administrativni merki. – Advokatski pregled, 2013, № 4-5, s. 50-71.

Дичева, Т. Основания за издаване на задължителни предписания от държавните контролни органи на Инспекцията по труда. – Труд и право, XXVII, 2018, № 7, с. 67-75. Dicheva, T. Osnovania za izdavane na zadalzhitelni predpisania ot darzhavnite kontrolni organi na Inspektsiyata po truda. – Trud i pravo, XXVII, 2018, № 7, s. 67-75.

Койчева, Р. Осигурително право. Част I. Държавно обществено осигуряване. С.: Издателски комплекс – УНСС, 2020. Koycheva, R. Osiguritelno pravo. Chast I. Darzhavno obshtestveno osiguryavane. S.: Izdatelski kompleks – UNSS, 2020.

Костов, Д., Д. Хрусанов. Административен процес на Република България. С.: 2001. Kostov, D., D. Hrusanov. Administrativen protses na Republika Bulgaria. S.: 2001.

Лазаров, К. Принудителни административни мерки. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1981. Lazarov, K. Prinuditelni administrativni merki. S.: DI „Nauka i izkustvo“, 1981.

Лазаров, К. Принудителни административни мерки и контролът за спазване на трудовото законодателство. – В: Кодексът на труда в действие. София: Профиздат, 1987, с. 216-219. Lazarov, K. Prinuditelni administrativni merki i kontrolat za spazvane na trudovoto zakonodatelstvo. – V: Kodeksat na truda v deystvie. Sofia: Profizdat, 1987, s. 216-219.

Лазаров, К. Административно право, С.: Феней, 2000. Lazarov, K. Administrativno pravo, S.: Feneya, 2000.

Лазаров, К., Ив. Тодоров. Административен процес. С.: Сиела, 2009. Lazarov, K., Iv. Todorov. Administrativen protses. S.: Siela, 2009.

Милованов, Кр. Трудов договор. Сключване, изменение, прекратяване. 2. изд. С.: ИК „Труд и право“, 2008. Milovanov, Kr. Trudov dogovor. Sklyuchvane, izmenenie, prekratyavane. 2. izd. S.: IK „Trud i pravo“, 2008.

Милованов, Кр. Недействителност на трудовия договор. – Труд и право, XXV, 2016, № 8, с. 5-15. Milovanov, Kr. Nedeystvitelnost na trudovia dogovor. – Trud i pravo, XXV, 2016, № 8, s. 5-15.

Мръчков, В. Субсидиарно прилагане на гражданското в трудовото право. – В: Юбилеен сборник в памет на професор Витали Таджер. С.: Сиби, 2003, 328-359. Mrachkov, V. Subsidiarno prilagane na grazhdanskoto v trudovoto pravo. – V: Yubileen sbornik v pamet na profesor Vitali Tadzher. S.: Sibi, 2003, 328-359.

Мръчков, В. Трудово право. 10. изд. С.: Сиби, 2018. Mrachkov, V. Trudovo pravo. 10. izd. S.: Sibi, 2018.

Мръчков, В. Осигурително право. 7. изд. С.: Сиби, 2019. Mrachkov, V. Osiguritelno pravo. 7. izd. S.: Sibi, 2019.

Мръчков, В., Ат. Василев, Ил. Шотлеков, Ем. Мингов. Коментар на Кодекса за задължително обществено осигуряване. С.: ИК „Труд и право“, 2000. Mrachkov, V., At. Vasilev, Il. Shotlekov, Em. Mingov. Komentar na Kodeksa za zadalzhitelno obshtestveno osiguryavane. S.: IK „Trud i pravo“, 2000.

Попова, Цв. Осигурителен стаж. С.: Сиби, 2019. Popova, Tsv. Osiguritelen stazh. S.: Sibi, 2019.

Радева, М. За някои аспекти на понятието „трудова дейност“ по смисъла на КСО. Съдебна практика. – В: Международна научна конференция „Социалните науки и икономиката. Взаимодействие и перспективи за сътрудничество“, Свищов, 31 октомври 2014 г. Сборник научни разработки. Том 1. Свищов: АИ „Д. А. Ценов“, 2014, с. 157-163. Radeva, M. Za nyakoi aspekti na ponyatiето „trudova deynost“ po smisala na KSO. Sadebna praktika. – V: Mezhdunarodna nauchna konferentsia „Sotsialnite nauki i ikonomikata. Vzaimodeystvie i perspektivi za satrudnichestvo“, Svishtov, 31 oktomvri 2014 g. Sbornik nauchni razrabotki. Tom 1. Svishtov: AI „D. A. Tsenov“, 2014, s. 157-163.

Радоилски, Л. Трудово право на Народна република България. С.: ДИ „Наука изкуство“, 1957. Radoilski, L. Trudovo pravo na Narodna republika Bulgaria. S.: DI „Nauka izkustvo“, 1957.

Средкова, Кр. Осигурително право. 5. изд. С.: Сиби, 2016. Sredkova, Kr. Osiguritelno pravo. 5. izd. S.: Sibi, 2016.

Средкова, Кр. Трудово право. Специална част. Дял I. Индивидуално трудово право. Лекции. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2011. Sredkova, Kr. Trudovo pravo. Spetsialna chast. Dyal I. Individualno trudovo pravo. Lektsii. S.: UI „Sv. Kl. Ohridski“, 2011.

Стайков, Ив. Правният институт „невъзникнало трудово правоотношение“ – сравнителен анализ между българското и руското трудово право. – В: Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право. Том IX. Право и социална политика. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2017, с. 91-99. Staykov, Iv. Pravniyat institut „nevazniknalo trudovo pravootnoshenie“ – sravnitelen analiz mezhdubalgarskoto i ruskoto trudovo pravo. – V: Aktualni problemi na trudovoto i osiguritelnoto pravo. Tom IX. Pravo i sotsialna politika. S.: UI „Sv. Kl. Ohridski“, 2017, s. 91-99.

Сталев, Ж. Българско гражданско процесуално право. 5. изд. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1994. Stalev, Zh. Balgarsko grazhdansko protsesualno pravo. 5. izd. S.: UI „Sv. Kl. Ohridski“, 1994.

ТП на НОИ в Кюстендил пресича курioзни опити за измами, не липсват и стандартните – болнични за почивка или за бране на череша. – Информационен бюлетин на НОИ, XXI, 2021, № 3, с. 12-13. TP na NOI v Kyustendil presicha kuriozni opiti za izmami, ne lipsvat i standartnite – bolnichni

za pochivka ili za brane na chereshi. – Informatsionen byuletin na NOI, XXI, 2021, № 3, s. 12-13.

Чочова, М. Въпроси относно недействителността на основанието за възникване на трудово правоотношение. – В: Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право. Том XII. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2021, с. 106-117. Chochova, M. Vaprosi otnosno nedeystvitelnostta na osnovaniето za vaznikvane na trudovo pravootnoshenie. – V: Aktualni problemi na trudovoto i osiguritelното право. Том XII. С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2021, с. 106-117.

Ивайло Иванов Стайков, доцент, д.ю.н., преподавател по трудово право и осигурително право в Нов български университет, програма „Право“, e-mail: istaikov@nbu.bg